

Μάθημα: Σύγχρονα Θέματα Συγκριτικού Συνταγματικού Δικαίου

Διδάσκουσα: Παπαδοπούλου Λίνα

ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

[ΕΓΚΛΗΜΑ ΜΙΣΟΥΣ:]

Μια κριτική φεμινιστική προσέγγιση

Διαμαντοπούλου Μαριάνθη – Ελένη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	σελίδα 2
A. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	
Από την κρατική προώθηση των διακρίσεων (state-sponsored discrimination) στην ποινικοποίηση του μίσους	σελίδα 3
Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)	σελίδα 5
B. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	
Τρόποι τυποποίησης του εγκλήματος μίσους σε εθνικό επίπεδο	σελίδα 6
Ποιες κατηγορίες διακρίσεων προστατεύονται	σελίδα 7
Γ. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΟΡΙΣΜΟΥ	
Ορισμός	σελίδα 7
«Μίσος» ή «προκατάληψη»;	σελίδα 11
Δ. ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΙΚΗ ΒΑΣΗ ΤΩΝ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΜΙΣΟΥΣ	
Οι δράστες	σελίδα 12
Τα θύματα	σελίδα 14
Οι σκοποί του νομοθέτη	σελίδα 16
Ε. ΑΠΟΔΟΜΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΜΙΣΟΥΣ	
Ζητήματα που ανακύπτουν από την εφαρμογή των νόμων ενάντια στα εγκλήματα μίσους – το παράδειγμα της Μ. Βρετανίας	σελίδα 17
Τιμώρηση του «κακού χαρακτήρα»;	σελίδα 19
Επίλογος	σελίδα 20
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελίδα 21

Πρόλογος

Στην Ελλάδα εισήχθη για πρώτη φορά το 2008 στον ποινικό κώδικα το άρθρο 79§3, τελευταίο εδάφιο, που τυποποιούσε την έννοια που είναι διεθνώς γνωστή ως «έγκλημα μίσους» και όριζε ότι: «Η τέλεση της πράξης από μίσος εθνικό, φυλετικό, θρησκευτικό ή μίσος λόγω διαφορετικού γενετήσιου προσανατολισμού κατά του παθόντος συνιστά επιβαρυντική περίπτωση». Το 2013, με το άρθρο 66 του ν.4139/2013, η διάταξη αυτή τροποποιήθηκε ως εξής: «*Η τέλεση της πράξης από μίσος προκαλούμενο λόγω της φυλής, του χρώματος, της θρησκείας, των γενεαλογικών καταβολών, της εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής ή του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου του παθόντος συνιστά επιβαρυντική περίπτωση και η ποινή δεν αναστέλλεται*». Αποτελεί λυπηρό γεγονός πως η διάταξη αυτή δεν έχει εφαρμοστεί ποτέ από τα ελληνικά δικαστήρια, ούτε έχει αναλυθεί – παρά μόνο κατ' εξαίρεση και ανεπαρκέστατα¹ - από τη νομική θεωρία.

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια απόπειρα να σκιαγραφηθεί η έννοια του εγκλήματος μίσους, η οποία παίζει νευραλγικό ρόλο στην άσκηση πολιτικής στα σύγχρονα καπιταλιστικά κράτη, καθώς και μια κριτική προσέγγιση του θεσμού, τόσο μέσα από μια συγκριτική ανάλυση της εφαρμογής του στο εξωτερικό, όσο και μέσα από την επιλεκτική παράθεση απόψεων της θεωρίας διεθνώς, που εκφράζουν έναν αξιόλογο αντίλογο. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται, μέσα από τη χρήση παραδειγμάτων και παραπομπών, στις κατηγορίες των εγκλημάτων μίσους λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, καθώς και σε ζητήματα φύλου που ανακόπτουν.

Η έννοια του εγκλήματος μίσους εγείρει σοβαρές και ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες προβληματικές γύρω από ποινικού δικαίου ζητήματα - κυρίως στις έννομες τάξεις εκτός του αγγλοσαξονικού τόξου, σαν την ελληνική - , όπως αυτά της επιμέτρησης της ποινής, της «χρωματισμένης» έννοιας του κινήτρου και των ορίων του, καθώς και του προστατευόμενου έννομου αγαθού. Πολλές είναι ακόμη οι αντιρρήσεις ως προς την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας όταν επιβάλλονται βαρύτερες ποινές λόγω τέλεσης ενός εγκλήματος μίσους, αλλά και ως προς την αξίωση για δίκαιη ανταπόδοση (just dessert) – η οποία υποστηρίζεται από ορισμένους θεωρητικούς. Ωστόσο, δεν είναι στους σκοπούς της γράφουσας να καταπιαστεί με αυτά τα θέματα με την απαιτούμενη συνέπεια, παρά μόνον ακροθιγώς και για τις ανάγκες της εργασίας.

¹ Χαρακτηριστική είναι η έλλειψη υλικού στην ελληνική βιβλιογραφία. Βλ. για παράδειγμα τον σχολιασμένο κώδικα του Χαραλαμπίκη, ο οποίος εκδόθηκε μετά την εισαγωγή του σχετικού εδαφίου και ο οποίος στο οικείο μέρος αναφέρει μόνο τον νόμο με τον οποίο εισήχθη και επαναλαμβάνει στην ουσία τη διάταξη. Στο σχετικό άρθρο του δε ο Γ. Βούλγαρης ισχυρίζεται προκλητικά ότι: «Στην Ελλάδα, σε πείσμα μερικών κύκλων, δεν απαντώνται εγκλήματα μίσους. Οι Έλληνες από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα διαπνέονται από αισθήματα φιλίας και αλληλεγγύης προς τους άλλους λαούς. Υποθέσεις σαν αυτές που αναφέρθηκαν πιο πάνω δεν έχουν απασχολήσει ποτέ τις δικωτικές αρχές.», *Τα εγκλήματα μίσους*, ΠοινΔικ 2010, σελ.711-715.

Η σε ανύποπτους χρόνους εναλλαγή στα γένη των αφηρημένων προσώπων που ακολουθείται στο κείμενο είναι ηθελημένη.

A. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Από την κρατική προώθηση των διακρίσεων (state-sponsored discrimination) στην ποινικοποίηση του μίσους:

Παρά το γεγονός πως σαν ποινική απαγόρευση αναγνωρίστηκε μόλις πριν λίγες δεκαετίες, η έννοια του εγκλήματος μίσους – μιας βίαιης πράξης που στρέφεται κατά μιας «μιοσητής» ιδιότητας του θύματος - δεν είναι καινούρια στην ανθρώπινη ιστορία. Είναι γνωστά σε όλες μας τα κινήγια «μαγισσών» στον Μεσαίωνα του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα², το apartheid στη Νότιο Αφρική του 1948, οι διώξεις εβραίων, τσιγγάνων, ομοφυλόφιλων και άλλων κοινωνικών ομάδων στη χιτλερική Γερμανία, ο κατατρογμός των κομμουνιστών επί μακαρθισμού... η απαρίθμηση δεν τελειώνει ποτέ. Δεν είναι καθόλου τυχαίο πως τα παραπάνω εγκλήματα τελέστηκαν κατά κύριο λόγο από φορείς της κρατικής ή θρησκευτικής εξουσίας, ούτε ότι τα περισσότερα από αυτά προβλέπονταν και σε αντίστοιχες νομοθετικές διατάξεις. Αυτή η μορφή των προωθούμενων από τα ίδια τα κράτη διακρίσεων (state-sponsored discriminations) δεν είναι μια μαύρη σελίδα του παρελθόντος, αλλά εξακολουθεί ακόμη και σήμερα να παίζει νευραλγικό ρόλο στη χάραξη πολιτικής εκ μέρους των κρατών παγκοσμίως³.

² Silvia Federici, *Ο Κάλιμπαν και η μάγισσα: Γυναίκες, Σώμα και Πρωταρχική Συσσώρευση*, Εκδόσεις των Ξένων, Ιούνιος 2011, Lady Stardust, *Γυναίκες στην Πυρά: το κινήγι μαγισσών στην Ευρώπη, οι περιφράξεις και η ανάδυση του καπιταλισμού*, Μωβ καφενείο, Νοέμβριος 2010 (διαθέσιμο και στον ιστότοπο: http://mwvkafeneio.squat.gr/files/2012/12/Lady_Stardust_MwbKafe_Gunaiques_sthn_pura_2010-11_BO.pdf). Και στις δύο αυτές αναλύσεις το κινήγι μαγισσών παρουσιάζεται ως μια από τις πρώτες βίαιες εκφράσεις της ανάδυσης του καπιταλισμού, μέσα από τις διαδικασίες των λεγόμενων «περιφράξεων», σε αντίθεση με την κρατούσα ιστορική ερμηνεία και αφήγηση που υποστηρίζει ότι επρόκειτο απλώς για μια ακόμη συνέπεια του σκοταδισμού του Μεσαίωνα, με βασικό εκφραστή του τη συντηρητική καθολική εκκλησία.

³ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. μεταξύ άλλων την παγκόσμια συγκριτική έρευνα πάνω στους νόμους που απαγορεύουν τον ομοφυλοφιλικό έρωτα ανάμεσα σε συναινούστες ενήλικους: ILGA - International Lesbian Gay Bisexual Trans and Intersex Association, *State-sponsored Homophobia*, όγδοη έκδοση, Μάιος 2013, στον ιστότοπο: http://old.ilga.org/Statehomophobia/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2013.pdf. Πολλά παραδείγματα κρατικής προώθησης διαφόρων μορφών διακρίσεων απαντώνται φυσικά και στα δυτικά κράτη, με έναν ενδεχομένως λιγότερο εξόφθαλμο τρόπο, αλλά με εξίσου δυσμενείς συνέπειες για τις εκάστοτε κοινωνικές ομάδες τις οποίες αφορούν. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο διαχωρισμός σε ευρωπαίους πολίτες και υπηκόους τρίτων χωρών, με σοβαρότατες επιδράσεις του

Σαν νομική έννοια, το έγκλημα μίσους πρωτοεμφανίστηκε στην Αμερική κατά τη δεκαετία του '80⁴, ενώ μια δεκαετία περίπου αργότερα άρχισε να απαντάται και στα ευρωπαϊκά νομικά συστήματα. Πλέον, το έγκλημα μίσους νοηματοδοτείται σε ευρωπαϊκό επίπεδο από τις διάφορες Οδηγίες και αποφάσεις-πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁵. Η τελευταία ωστόσο δεν ορίζει κεντρικά σε κάποιο κείμενό της την έννοια «έγκλημα μίσους», δίνοντας την ευχέρεια σε κάθε κράτος-μέλος να τυποποιήσει την παράβαση αυτή ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της έννομης τάξης στην οποία εισάγεται, καθώς και βάσει των εκάστοτε κοινωνικών αναγκών που καλείται να καλύψει. Κεντρικής σημασίας είναι το άρθρο 4 της απόφασης-πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης 913/2008 για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου, το οποίο προβλέπει ότι: «..τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα για να διασφαλίσουν ότι *το ρατσιστικό και ξενοφοβικό κίνητρο θα θεωρείται επιβαρυντική περίπτωση, ή, εναλλακτικά ότι τέτοια κίνητρα θα μπορούν να λαμβάνονται υπόψη από τα δικαστήρια για τον καθορισμό των ποινών.*» Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει δε σε πολλές περιστάσεις, μέσα από ψηφίσματά του, ζητήσει το πεδίο αυτής της απόφασης-πλαίσιο να διευρυνθεί, ώστε να περιλαμβάνει την ομοφοβία, την τρανσοφοβία και τη διάκριση λόγω έμφυλης έκφρασης/έκφρασης φύλου, καθώς και να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητά της.

διαχωρισμού αυτού στην απόλαυση προνομίων και δικαιωμάτων και στην καθημερινότητα των «τρίτων» μεταναστών, εντός της Ε.Ε..

⁴ Προηγήθηκε η ομοσπονδιακή ισχύος διάταξη του Τίτλου 18 U.S.C. § 245, που ψηφίστηκε το 1968, και υποχρέωσε τα ομοσπονδιακά ανακριτικά όργανα να ερευνούν και να διώκουν εγκλήματα με κίνητρα λόγω φυλής, χρώματος, θρησκείας ή εθνικής καταγωγής, εάν τα θύματα κατά την τέλεση των εγκλημάτων αυτών παρεμποδίστηκαν στην άσκηση βασικών προστατευόμενων δικαιωμάτων τους, όπως τη συμμετοχή τους στις εκλογές. Σημαντικό ρόλο στην ψήφιση αυτής της διάταξης έπαιξε η δράση της Κου-Κλουξ-Κλαν και άλλων εθνικιστικών τρομοκρατικών οργανώσεων, ενάντια στους μαύρους της Αμερικής, που πολύ συχνά έφτασαν σε βίαιες δολοφονίες και λιντσαρίσματα μαύρων και άλλων κοινωνικών ομάδων. Στη δεκαετία του '80 για πρώτη φορά όμως, σε επίπεδο Πολιτειών και τοπικά, εισήχθησαν νομοθετήματα που επεξέτειναν τις ποινές για εγκλήματα που τελέστηκαν λόγω μίσους.

⁵ Η Ε.Ε. έχει υιοθετήσει σειρά μέτρων για να ενισχύσει τη μάχη κατά των εγκλημάτων μίσους στην Ευρώπη. Χαρακτηριστικά αναφέρονται: η Οδηγία 43/2000 για την ισότητα ανεξαρτήτως φυλής, η Οδηγία 78/2000, η οποία εισάγει ένα γενικό πλαίσιο για την ίση μεταχείριση στην εργασία και η απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου 913/2008, που αναλύεται εκτενέστερα παρακάτω, για την αντιμετώπιση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Φέτος το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πέρασε και το ψήφισμα 2543/2013 για την ενίσχυση της μάχης κατά του ρατσισμού, της ξενοφοβίας και του εγκλήματος μίσους.

Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ):

Σε μια σειρά αποφάσεων του το ΕΔΔΑ υποστήριξε πως τα κράτη έχουν, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), την υποχρέωση να ερευνούν αυτεπαγγέλτως την ύπαρξη φυλετικού κινήτρου στα εγκλήματα, όταν αυτό πιθανολογείται. Στην απόφαση-σταθμό *Nachova και άλλοι εναντίον Βουλγαρίας*⁶, το Δικαστήριο έκρινε πως συνέτρεχε καθήκον των κρατικών οργάνων να ερευνήσουν τα πιθανά ρατσιστικά κίνητρα πίσω από τις εγκληματικές πράξεις, και πως η αποτυχία της Βουλγαρίας να το πράξει αυτό συνιστούσε παραβίαση της απαγόρευσης των διακρίσεων του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ. Παρότι το Δικαστήριο δεν αξίωσε από το κράτος την εισαγωγή συγκεκριμένης νομοθεσίας για την καταπολέμηση των εγκλημάτων μίσους, αναγνώρισε ρητά πως *τα εγκλήματα μίσους απαιτούν μια ανάλογη της προκαλούμενης βλάβης απάντηση εκ μέρους της ποινικής δικαιοσύνης*.

Τις ίδιες αρχές εφάρμοσε το Δικαστήριο και στην υπόθεση *Secic κατά Κροατίας*⁷, που αφορούσε σε μια επίθεση ομάδας ακροδεξιών (skinheads) ενάντια σε έναν Ρομά άνδρα. Εδώ το Δικαστήριο δίνει έμφαση στα παραπάνω, ισχυριζόμενο ότι *όταν ερευνώνται βίαια περιστατικά, οι κρατικές αρχές έχουν το πρόσθετο καθήκον να διενεργούν όλα τα λογικά βήματα, ώστε να αποκαλύψουν τυχόν ρατσιστικό κίνητρο και να θεμελιώσουν αν το εθνικό μίσος ή η προκατάληψη θα μπορούσαν να έχουν παίξει κάποιο ρόλο στα γεγονότα ή όχι. Η αποτυχία τήρησης του καθήκοντος αυτού, καθώς και η αντιμετώπιση της βίας με στοιχεία διάκρισης λόγω φυλής σε μια κοινή βάση με υποθέσεις χωρίς ρατσιστική χροιά θα ισοδυναμούσε με το να γυρνούν οι αρχές την πλάτη στη συγκεκριμένη φύση των πράξεων, η οποία είναι όμως ιδιαίτερος καταστροφική για τα θεμελιώδη δικαιώματα*.

⁶ Case of *Nachova and Others v. Bulgaria*, Judgment of the European Court of Human Rights (Grand Chamber), 6 July 2005, παράγραφοι 160-168, ιστότοπος: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69630>.

⁷ Case of *Secic v. Croatia*, Judgment of the European Court of Human Rights, (Chamber Judgment), (Final) 31 August 2007, παράγραφος 66 ιστότοπος: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80711>.

Β. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Τρόποι τυποποίησης του εγκλήματος μίσους σε εθνικό επίπεδο:

Υπάρχουν τρεις τρόποι τυποποίησης του εγκλήματος μίσους στα εθνικά νομοθετήματα σήμερα⁸. Ο πρώτος είναι να τυποποιούνται αυτά ως ξεχωριστά, αυτοτελούς νομοτυπικής υπόστασης εγκλήματα. Ελάχιστες χώρες ακολουθούν αυτό το παράδειγμα, όπως η Τσεχία, οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο⁹. Ο δεύτερος είναι να ορίζεται το κίνητρο μίσους/προκατάληψης ως επιβαρυντική περίσταση κατά την επιμέτρηση της ποινής γενικά, καταλαμβάνοντας όλα τα εγκλήματα του ποινικού κώδικα¹⁰. Το μοντέλο αυτό ακολουθεί και η Ελλάδα. Τέλος, ο τρίτος τρόπος – παραλλαγή του δεύτερου – προβλέπει επιβαρυντική περίσταση σε επιλεγμένα μόνο εγκλήματα (π.χ. φόνος) που τελούνται με κίνητρο προκατάληψης.

Εμείς θα ασχοληθούμε με τον δεύτερο και τρίτο τρόπο, δεδομένου ότι ο πρώτος απαντάται σπάνια στην πράξη, ενώ εγείρει και σοβαρότατες ανησυχίες ως προς τα δογματικά του κενά, που αντανakλούν σε άδικες τελολογικά λύσεις. Οι δυο τρόποι θα αντιμετωπιστούν μαζί, αφού η διαφοροποίησή τους είναι κατά βάση ποσοτική – ως προς το ποια εγκλήματα τυποποιούν και πόσο επεκτείνουν το αξιόποινο. Επομένως, για να στοιχειοθετείται έγκλημα μίσους στη συντριπτική πλειοψηφία των κρατών απαιτείται η πλήρωση *δύο προϋποθέσεων*: (α) το *έγκλημα-βάση*, το οποίο θα πρέπει να τυποποιείται και αυτοτελώς στον νόμο ως τέτοιο και (β) η *συνδρομή* στη συγκεκριμένη περίπτωση τέλεσης του εγκλήματος του στοιχείου του *κινήτρου του δράστη*, το οποίο *βασίζεται σε κάποια από τις προστατευόμενες κατηγορίες διακρίσεων*¹¹. Έτσι, χωρίς την προσβολή του εννόμου αγαθού του βασικού εγκλήματος, δεν μπορεί να καταφαθεί έγκλημα μίσους από μόνο το κίνητρο

⁸ Βλ. αναλυτικά για την Ευρώπη τον οδηγό για τα εγκλήματα μίσους που εξέδωσε η OSCE – Organisation for Security and Cooperation in Europe, OSCE-ODIHR, *Hate Crime Laws, A Practical Guide*, 2009, σελ.32 επ. και για την Αμερική: Anti-Defamation League, *Hate Crime Laws*, 2012, σελ.12 επ..

⁹ Βλ. π.χ. άρθρο 196 παρ. 2 του Τσεχικού Ποινικού Κώδικα και τις διατάξεις 29 έως 32 της Crime and Disorder Act του 1998 του Ηνωμένου Βασιλείου.

¹⁰ Βλ. επίσης: άρθρο 30 παρ. 6 του Ποινικού Κώδικα της Ανδόρρας, άρθρο 62 παρ. 1 του Ποινικού Κώδικα του Τατζικιστάν και άρθρο 153 της Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act του 2000 του Ηνωμένου Βασιλείου.

¹¹ OSCE-ODIHR, *Hate Crime Laws, A Practical Guide*, 2009, σελ.16 επ.

προκατάληψης – και αντιστρόφως, χωρίς την ύπαρξη κινήτρου προκατάληψης, δεν μπορεί να καταφαθεί έγκλημα μίσους με μόνη την τέλεση του βασικού εγκλήματος¹².

Ποιες κατηγορίες διακρίσεων προστατεύονται:

Το ποιες κατηγορίες διακρίσεων θα τεθούν υπό την ποινική «ομπρέλα» ενός εγκλήματος μίσους κάθε φορά, αφενός είναι ζήτημα των κοινωνικών συγκρούσεων και ζυμώσεων που λαμβάνουν χώρα σε κάθε τόπο, καθώς και των αντίστοιχων πολιτικών πιέσεων που ασκούνται από τις ενδιαφερόμενες ομάδες, αφετέρου αποτελεί συχνά στην πράξη μια στείρα υιοθέτηση διεθνών και ευρωπαϊκών κατευθύνσεων από τα κράτη, δίχως κανέναν προηγούμενο δημόσιο διάλογο ή διαβούλευση με τις πληττόμενες ομάδες¹³, ως μια προκρούστεια μέθοδος κάλυψης ουσιαστικών κενών στην αντιμετώπιση των διακρίσεων. Είναι περιττό να ειπωθεί πως, πέρα από κάθε ποινικοποίηση, το βασικό διακρόβευμα βρίσκεται στο εκτός του ποινικού δικαίου φάσμα, δηλαδή σε επίπεδο λήψης θετικών μέτρων πλήρους ένταξης κάθε κοινωνικής ομάδας και επί ίσοις όροις με την εκάστοτε «κυρίαρχη»¹⁴.

Γ. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΟΡΙΣΜΟΥ

Ορισμός:

Για τις ανάγκες μιας καλύτερης κατανόησης της έννοιας «έγκλημα μίσους» θα χρησιμοποιηθεί ένας καθαρά ακαδημαϊκός ορισμός του *τι θα μπορούσε να συνιστά έγκλημα μίσους*, ο οποίος διαμορφώνεται μέσα από μια σύνθεση των επιμέρους νομοθετικών προβλέψεων των κρατών, αλλά και μια αφαίρεση των ιδιαιτεροτήτων εκείνων, που δε βοηθούν στη διαμόρφωση γενικής εποπτείας του θεσμού που θα επιχειρηθεί εδώ. Ως βάση

¹² Ενδιαφέρουσα και «αιρετική» είναι η στάση που κρατά η Γερμανία στο ζήτημα των εγκλημάτων μίσους. Δυστυχώς η έκταση του παρόντος δεν επιτρέπει την ανάλυση και αυτού του ζητήματος. Για περισσότερα βλ. Alke Glet, *The German Hate Crime Concept: an account of the classification and registration of bias-motivated offences and the implementation of the hate crime model into Germany's law enforcement system*, Internet Journal of Criminology, 2009 και Human Rights Watch, *The State Response to "Hate Crimes" in Germany, A Human Rights Watch Briefing Paper*, 9 Δεκεμβρίου 2011.

¹³ Και μάλιστα, χωρίς καμία προετοιμασία, ενημέρωση και εκπαίδευση των ανακριτικών και διωκτικών οργάνων της ποινικής δικαιοσύνης για να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις της νέας ρύθμισης.

¹⁴ Ο όρος μπαίνει σε εισαγωγικά όχι διότι αμφισβητείται στην πράξη αυτή η κυρίαρχια, αλλά γιατί δεν υπάρχει καν λογική βάση για την ύπαρξή της, δεδομένου ότι στη Δύση η κυρίαρχη κοινωνική ομάδα των λευκών, ετεροφυλόφιλων, μεσοαστών, μορφωμένων cis ανδρών δεν είναι παρά μια ισχυρή μειοψηφία.

για τη διαμόρφωση του ορισμού λήφθηκαν υπόψη τα νομοθετήματα κατά των διακρίσεων στην Αμερική και την Ευρώπη, καθώς και ευρωπαϊκές Οδηγίες. Αφήνοντας λοιπόν στην άκρη τις - συχνά σημαντικές - διαφοροποιήσεις της κάθε έννομης τάξης στο ζήτημα της ποινικής πρόβλεψης των εγκλημάτων μίσους, ο ορισμός αυτός θα αποτελέσει τον άξονα της παρακάτω ανάλυσης.

Έτσι, το *έγκλημα μίσους ή έγκλημα με κίνητρο προκατάληψης (hate crime/bias motivated crime/prejudice crime)* συνιστά μια ποινικά κολάσιμη πράξη, η οποία τελείται επιπροσθέτως λόγω μίσους ή με κίνητρο την προκατάληψη ενάντια σε ένα άτομο/ομάδα ατόμων, βάσει μιας συγκεκριμένης πραγματικής, ή κατ' εντόπωση του δράστη, ιδιότητάς του/τους. Οι ιδιότητες αυτές ποικίλουν, ανάλογα με το πεδίο προστασίας που θέλει να καλύψει το κάθε κράτος, και οι συνηθέστερες από αυτές είναι: η φυλή, το χρώμα, η εθνικότητα, η εθνική καταγωγή, οι γενεαλογικές καταβολές, η θρησκεία, το φύλο, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η ταυτότητα φύλου¹⁵, η έμφυλη έκφραση(έκφραση φύλου)¹⁶, η ηλικία, η (διανοητική ή σωματική) κατάσταση της υγείας του θύματος κ.ά.. Ο κατάλογος αυτός συνεχώς εμπλουτίζεται - από τους ενδιαφερόμενους διεθνείς οργανισμούς και φορείς, αλλά και μέσω ευρωπαϊκών Οδηγιών - με νέες κατηγορίες προστατευόμενων κοινωνικών ομάδων, ώστε να περιληφθούν όσο το δυνατόν περισσότερες περιπτώσεις διακρίσεων.

¹⁵ Η «ταυτότητα φύλου» (gender identity) είναι δυστυχώς μια από τις πιο αμφιλεγόμενες κατηγορίες, και πολλά κράτη διστάζουν να την ονοματίσουν στις διατάξεις τους, δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο μια προωθούμενη και από τα ίδια τα κράτη διαιώνιση της τρανσφοβίας. Ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση της Ελλάδας στο ζήτημα αυτό, η οποία παρόλο που φέτος πρόσθεσε την κατηγορία της «ταυτότητας φύλου» στην αντίστοιχη εθνική διάταξη, δεν έθεσε ποτέ το ζήτημα σε δημόσιο διάλογο, ούτε υποστήριξε δημόσια την επιλογή της αυτή, κρύβοντάς την έτσι «κάτω απ' το χαλί». Φυσικά, το ελληνικό κράτος με το ένα χέρι (το νομοθετικό) «δίνει», και με το άλλο (το εκτελεστικό) την ίδια στιγμή κάνει αυθαίρετες μαζικές προσαγωγές τρανς εκδιδόμενων γυναικών στους δρόμους της Θεσσαλονίκης, και όχι μόνο. Βλ. και την κοινή δημόσια δήλωση ελληνικών ΛΟΑΤ οργανώσεων, στον ιστότοπο του ΣΥΔ: <http://www.transgender-association.gr/>.

¹⁶ Η «έμφυλη έκφραση/έκφραση φύλου» (gender expression) δεν έχει χρησιμοποιηθεί ποτέ μέχρι σήμερα σε κάποιο νομοθέτημα περί εγκλήματος μίσους. Ωστόσο, η Ευρωπαϊκή Ένωση χρησιμοποίησε τον όρο αυτό για πρώτη φορά σε νομικό κείμενο διεθνώς, και συγκεκριμένα στην Οδηγία 29/2012/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας. Προσθέτοντας την κατηγορία αυτή ως έναν ακόμη λόγο έμφυλης βίας (μαζί με το φύλο και την ταυτότητα φύλου), η Οδηγία αναγνωρίζει ως θύματα αυτής της βίας και παρενδυτικά άτομα (cross-dressers), ή οποιοδήποτε άλλο άτομο του οποίου η έμφυλη συμπεριφορά δεν ενέπιπε για οποιονδήποτε λόγο στην κατηγορία της «ταυτότητας φύλου».

Προκειμένου να διαφανεί η έκταση εφαρμογής μιας διάταξης απαγορευτικής των εγκλημάτων μίσους, θα πρέπει να γίνουν ορισμένες ερμηνευτικές του όρου επισημάνσεις. Καταρχήν, ένα έγκλημα μίσους μπορεί εξίσου να στρέφεται κατά προσώπου/προσώπων και κατά περιουσίας. Εκείνο που πάντοτε στρέφεται κατά ενός προσώπου (ή προσώπων) είναι το κίνητρο του δράστη. Αυτό είναι λογικό, αν λάβουμε υπόψη ότι η επιβαρυντική περίπτωση προβλέπεται ακριβώς για να προστατεύσει ορισμένο χαρακτηριστικό ή ιδιότητα του θύματος – τα οποία πλέον ανάγονται σε ένα ιδιότυπο «έννομο αγαθό»¹⁷ (ιδιότυπο γιατί δεν προσβάλλεται μέσω της τέλεσης της πράξης και της συνακόλουθης πραγμάτωσης της αντικειμενικής υπόστασης ενός εγκλήματος, αλλά μέσω της ενδιάθετης θέσης του δράστη εναντίον του θύματος κατά την τέλεσή της). Μπορούμε να κατανοήσουμε τη διττή αυτή λειτουργία του «δεινού» που επιφέρει ένα έγκλημα μίσους στον εξωτερικό κόσμο, μέσα από ένα απλό παράδειγμα. Εάν κάποια σχεδιάσει μια μεγάλη σβάστικα έξω από μια συναγωγή, γνωρίζοντας πως σε αυτόν τον χώρο κυκλοφορούν εβραίοι και επιθυμώντας έτσι να τους τρομοκρατήσει, η πράξη της βάζει καταρχήν κατά της ιδιοκτησίας αυτού στον οποίο ανήκει το κτίριο της συναγωγής. Μέχρις εδώ όμως, μιλούμε απλώς για μια φθορά ξένης ιδιοκτησίας, η οποία θα καταφάσκονταν ακόμη και αν η σβάστικα σχεδιαζόταν έξω από οποιοδήποτε άλλο κτίριο. Η ειδοποιός διαφορά της περίπτωσης μας είναι το κίνητρο της δράστριας, που στρέφεται κατά των εβραίων της συναγωγής, οι οποίοι θα τρομοκρατηθούν βλέποντας το σύμβολο αυτό έξω από τον χώρο λατρείας τους. Αυτή η τελευταία παραδοχή είναι και η καθοριστική για να δεχτούμε πως πρόκειται για έγκλημα μίσους.

Με ποιους τρόπους λοιπόν μπορεί να λάβει χώρα ένα έγκλημα μίσους; Η πράξη που συνιστά έγκλημα μίσους καλύπτει, όπως είδαμε, ένα πολύ ευρύ φάσμα προσβολών, και μπορεί να αφορά: *επίθεση (λεκτική ή σωματική), φόνο, (σεξουαλική ή άλλη) παρενόχληση, βιασμό, εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, δυσφήμιση, εξύβριση, σχολική παρενόχληση (bullying) κ.ά.* Έρευνες¹⁸ ωστόσο έχουν δείξει ότι η πλειοψηφία των εγκλημάτων μίσους μοιράζονται ένα κοινό χαρακτηριστικό: είναι πολύ πιο ακραία στον βαθμό χρήσης βίας και κατά πολύ πιο

¹⁷ Θα μπορούσε να υποστηριχθεί κατά το εσωτερικό μας ποινικό δίκαιο ότι το έννομο αγαθό που προστατεύεται εδώ είναι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

¹⁸ Ενδεικτικά: Michael McClintock, *Everyday Fears, A Survey of Violent Hate Crimes in Europe and North America, A Human Rights First Report*, 2005, όπου μεταξύ άλλων στη σελ.8 αναφέρεται ότι: - «Ακαδημαϊκές μελέτες στις Ηνωμένες Πολιτείες ανακάλυψαν ότι τα εγκλήματα μίσους είναι συχνά πιο ακραία βάνουσα από παρόμοια εγκλήματα όπου η προκατάληψη απουσιάζει, ειδικά στην περίπτωση προκαταλήψεων εναντίον ατόμων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, φυλής, ή φύλου.»

βάνουσα και εξευτελιστικά για το θύμα, σε αντιδιαστολή με τα κοινά εγκλήματα χωρίς το κίνητρο προκατάληψης.

Το κίνητρο σχετίζεται με την αντίληψη του δράστη ως προς τη συνδρομή της εκάστοτε ιδιότητας, και όχι με την πραγματική ιδιότητα του θύματος. Για παράδειγμα, εάν κάποιος χτυπήσει από πίσω έναν μικρόσωμο άνδρα με μακριά μαλλιά σε ένα κακόφημο μπαρ, πιστεύοντας πως είναι γυναίκα και της αξίζει ένα μάθημα για το ότι «η θέση της βρίσκεται στο σπίτι με τα παιδιά, και όχι έξω στα μπαρ», μας είναι αδιάφορο για την παραδοχή του εγκλήματος μίσους το γεγονός πως το θύμα ήταν στην πραγματικότητα άνδρας. Σε αυτό το σημείο ανακύπτουν διάφορα προβλήματα ερμηνείας και νομικής υπαγωγής, ειδικά στο πεδίο της ομοφοβικής και τρανσοφοβικής βίας. Πράγματι, δεν είναι καθόλου σπάνιο μέσα σε συνθήκες ετεροκανονικότητας¹⁹ ορισμένοι δράστες να συγχέουν τον σεξουαλικό προσανατολισμό με την ταυτότητα φύλου ενός ατόμου (π.χ. το να είναι μια γυναίκα λεσβία συχνά συγχέεται με την υπόθεση ότι θέλει να γίνει άντρας, το να είναι κάποια τρανς γυναίκα θεωρείται συνυφασμένο με τον «ομοφυλοφιλικό» της σεξουαλικό προσανατολισμό, δηλαδή με το ότι προτιμά άντρες ερωτικούς συντρόφους). Πρόκειται όμως τότε για διάκριση βάσει του πρώτου, του δεύτερου λόγου ή και των δύο; Συνεπέστερο δογματικά θα ήταν εδώ να παραμείνουμε στη θέση περί αντίληψης του δράστη, παρά τους σοβαρούς προβληματισμούς που μπορεί να γεννά αυτή η επιλογή σε ορισμένες εφαρμογές της.

Τέλος, χαρακτηριστική είναι στην τυποποίηση του εγκλήματος μίσους η *μετακίνηση* που συντελείται, από τον χώρο που θέτει ως κέντρο της τιμωρίας την πράξη (*act-centered criminal punishment*), σε έναν χώρο τιμώρησης ορισμένων υποκειμενικών στοιχείων του δράστη (*κίνητρα, ιδεολογία, φρονήματα, χαρακτήρας κλπ.*). Φυσικά, δεν πρόκειται για κανένα πρωτοφανές φαινόμενο, ακόμη κι όταν μιλάμε για έννομες τάξεις που κατά κόρον χρησιμοποιούν αντικειμενικές θεωρίες στα ποινικά τους συστήματα. Αρκεί να σκεφτούμε ότι στην ελληνική έννομη τάξη υπάρχουν προβλέψεις στον ποινικό κώδικα, όπου τιμωρούνται πράξεις όταν ο δράστης τις τελεί «από πλεονεξία» (βλ. άρθρο 406 - Παραπλάνηση σε χρηματιστηριακές πράξεις) ή «από φυγοπονία ή φιλοχρηματία» (βλ. άρθρο 407 - Επαιτεία), για να

¹⁹ Η συμβολή της Judith Butler στο θεωρητικό αυτό τέλμα είναι σημαντική: μέσα σε μια ετεροκανονική κοινωνία, υποστηρίζει, η «επιτελεστικότητα» του φύλου μας στην κοινωνία και το δίκαιο αφορά τόσο την πατριαρχία όσο και την ετεροφυλοφιλία, ώστε τελικά ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου να νοούνται ως ένα και το αυτό. Βλ. Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Supervision of Identity*, 1990, σελ. 35 επ..

υποστηρίξουμε τελικά πως κάθε κράτος, προκειμένου να εξυπηρετήσει συγκεκριμένους του σκοπούς (όπως η καταπολέμηση των διακρίσεων), διασχίζει με ευκολία τη νοητή γραμμή μεταξύ αντικειμενικών και υποκειμενικών θεωρήσεων του ποινικού φαινομένου.

«Μίσος» ή «προκατάληψη»;

Έντονος είναι ο διάλογος ως προς το δόκιμο του όρου «μίσος» για την περιγραφή των εν λόγω εγκλημάτων. Πράγματι, εκ πρώτης όψεως ο όρος φαίνεται να είναι παραπλανητικός. Πολλά εγκλήματα μπορεί να τελούνται από μίσος προς το θύμα, ωστόσο να μην αφορούν κάποια από τις προστατευόμενες ιδιότητές του (ακόμη κι αν το θύμα για παράδειγμα είναι ομοφυλόφιλος, εάν ο σύντροφός του τον δολοφονήσει επειδή τον απάτησε και πλέον τον μισεί, φυσικά δεν συντρέχει περίπτωση διάκρισης λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ούτε, κατά μείζονα λόγο, εγκλήματος μίσους). Ακόμη, υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες, ενώ το κίνητρο προκατάληψης πληρείται, ο δράστης σε καμία περίπτωση δεν μισεί το θύμα (επιχείρημα από το παράδειγμα της Gail Mason²⁰, όπου η Jenny ζητά να χωρίσει από τον άντρα της, καθώς διατηρεί σχέση με μια άλλη γυναίκα, και ο εν διαστάσει σύζυγός της τη βιάζει μεθυσμένος, λέγοντας πως «δεν πιστεύει πως είναι λεσβία» κλπ.²¹, ενώ μετά δηλώνει πως ουδέποτε θα της έκανε κακό με πρόθεση, επειδή την αγαπά). Τέλος, πολλές φορές ο στόχος του δράστη δεν είναι καν το θύμα, αλλά αντιμετωπίζεται αυτό ως έκφραση-σύμβολο μιας ευρείας αφηρημένης ιδέας (ο Πακιστανός συμβολίζει τη μετανάστευση που «μας βρωμίζει τον τόπο», «μας παίρνει τις δουλειές» κλπ.). Αντί του όρου «μίσος» (hate) λοιπόν, προτείνεται ως προσφορότερος ο όρος «προκατάληψη» (bias). Σε κάθε περίπτωση, η κάθε έννοια λαμβάνει το νόημα που της αποδίδεται στο συγκεκριμένο βιοτικό ή θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται. Επομένως, μικρή σημασία έχει ποιον όρο θα επιλέξουμε να χρησιμοποιούμε (ειδικά όταν αυτός έχει καθιερωθεί πλήρως

²⁰ Gail Mason, *Not our Kind of Hate Crime*, Law and Critique, τεύχος 12, 2001, σελ.253-278, όπου η συγγραφέας ισχυρίζεται πως η ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου ανάμεσα στη βία και το συναίσθημα του μίσους ή τον φόβο απέναντι στη διαφορετικότητα, ως τα μόνα εργαλεία ανάλυσης των εγκλημάτων αυτών, σε ορισμένες περιπτώσεις δεν αρκούν. Χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα ως παράδειγμα τη βία που ασκείται από ετεροφυλόφιλους άνδρες εναντίον λεσβιών, θέτει στο επίκεντρο την έννοια της *αγάπης*, και του φόβου της απόρριψης και της αδιαφορίας που αυτή γεννά στον θύτη που διατηρεί, μια έστω και ασήμαντη σχέση με τη λεσβία-θύμα. Συγκεκριμένα, στη σελ.276 αναφέρεται ότι: “Violence towards lesbians may well embody a fear of the homosexual other (the difference that sexuality represents) at the same time that it embodies a fear of not having access to the feminine other (the difference that gender represents)” («Η βία που στρέφεται κατά των λεσβιών μπορεί να ενσωματώνει έναν φόβο για την ομοφυλόφιλη Άλλη (τη διαφορά που η σεξουαλικότητα αντιπροσωπεύει), την ίδια στιγμή που ενσωματώνει έναν φόβο της έλλειψης πρόσβασης στην θηλυκή Άλλη (τη διαφορά που το φύλο αντιπροσωπεύει)»).

²¹ Gail Mason, *Not our Kind of Hate Crime*, ό.π. σελ.261.

στη διεθνή έννομη τάξη), αρκεί αυτός να είναι κατανοητός. Κρίσιμη είναι κάθε φορά η ερμηνευτική προσέγγιση του όρου, καθώς και η διάκρισή του από συναφείς έννοιες²².

Δ. ΔΙΚΑΙΟΛΟΓΗΤΙΚΗ ΒΑΣΗ ΤΩΝ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΜΙΣΟΥΣ

Για να καταστεί εφικτή η κατανόηση των λόγων που θεωρήθηκε αναγκαίο από τα σύγχρονα δυτικά κράτη να τυποποιήσουν τα εγκλήματα μίσους στα επιμέρους ποινικά τους νομοθετήματα, θα πρέπει να εξετάσουμε ξεχωριστά τις ιδιαίτερες περιστάσεις των εγκλημάτων αυτών στα επιμέρους βασικά τους στοιχεία (πέρα από την πράξη καθεαυτή, που αναλύθηκε επαρκώς παραπάνω): *δράστες, θύματα, σκοποί του εκάστοτε νομοθέτη των εγκλημάτων μίσους.*

Τα στοιχεία αυτά προκύπτουν από εγκληματολογικές κατά βάση αναλύσεις και έρευνες πάνω στα εγκλήματα μίσους.

Οι δράστες:

Τα εγκλήματα μίσους *τελούνται από μεμονωμένα άτομα ή από πολλά άτομα που δρουν σε ομάδες, οι οποίες ονομάζονται ομάδες μίσους (hate groups).* Τα μεμονωμένα άτομα επιτίθενται σε οικεία τους πρόσωπα (εδώ θα μπορούσε να υπαχθεί και η ενδοοικογενειακή βία που ασκείται κατά ομοφυλόφιλων ή διεμφυλικών παιδιών από τους γονείς τους, για μόνο τον λόγο αυτό), ή και σε άγνωστα (όπως οι ξυλοδαρμοί και οι καθημερινές εξυβρίσεις, από διαμαρτυρούμενες κατοίκους, κατά των τρανς εργατριών του σεξ στις γειτονιές όπου αυτές εργάζονται). Το ενοποιητικό στοιχείο στις ομάδες μίσους ποικίλλει, καθώς και ο βαθμός οργάνωσης της δράσης τους. Για παράδειγμα, η σχολική βία (*bullying*), ένα φαινόμενο παραβατικότητας ανηλίκων κατά ανηλίκων που έχει λάβει τρομακτικές διαστάσεις σε διάφορες χώρες τα τελευταία χρόνια, τελείται κατά κόρον από ομάδες παιδιών που παρενοχλούν μικρότερα τους συνήθως άτομα, στο σχολείο ή και έξω απ' αυτό, λόγω κάποιας ιδιαιτερότητας των τελευταίων (το μικροκαμωμένο σώμα, κάποια διανοητική ιδιαιτερότητα, ο σεξουαλικός ή έμφυλος αυτοπροσδιορισμός του παιδιού, όταν φανερώνονται στον σχολικό του περίγυρο, προκαλούν ιδιαίτερα βάνανυες αντιδράσεις). Εδώ παρατηρείται ένας σχετικά «χαλαρός» και περιστασιακός δεσμός εντός της ομάδας,

²² Για μια συνοπτική και κατανοητή διάκριση του εγκλήματος μίσους από τις συναφείς έννοιες της γενοκτονίας, των νόμων κατά των διακρίσεων και της ρητορικής μίσους, βλ. OSCE-ODIHR, *Hate Crime Laws, A Practical Guide*, 2009, σελ.32 επ. και για την Αμερική: Anti-Defamation League, *Hate Crime Laws*, 2012, σελ.24-26.

που δεν βασίζεται σε κάποια κοινή ιδεολογία ή σκοπό, αλλά εκφράζει απλώς μια επιβολή του δυνατότερου στην πιο ευάλωτη. Αντίθετα, οι *ακροδεξιές τρομοκρατικές οργανώσεις*, δρουν συντονισμένα κατά των θυμάτων τους, έχουν εσωτερική αυστηρή ιεραρχία και πειθαρχία που θυμίζει στρατιωτική μονάδα, ενώ το ενοποιητικό τους στοιχείο είναι ιδεολογικής και πολιτικής υφής.

Κοινός παρονομαστής των παραπάνω ετερόκλητων δραστών είναι ότι (στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων τουλάχιστον) εμφορούνται από την *πεποίθηση ότι τελώντας το έγκλημα μίσους ασκούν κάποιο δικαίωμα*, ως μια μορφή άσκησης θεμιτής εξουσίας πάνω στο θύμα για να συνεντιστεί, να «μπει στη θέση του», να «φύγει από τη χώρα» ή απλά «να πάρει ένα μάθημα». Πράγματι, ένας άντρας που χτυπά τη σύντροφό του σε καθημερινή βάση, πιστεύει ότι ως άντρας δικαιούται να πράξει κάτι τέτοιο, αφού θεωρεί τη γυναίκα ως μια κατώτερη ύπαρξη που της αξίζει αυτή η μεταχείριση. Η ακροδεξιά οργάνωση «Χρυσή Αυγή» εκπαιδεύει τα μέλη της να πιστεύουν ότι ως Έλληνες έχουν το δικαίωμα να διώξουν τους μετανάστες από τη χώρα τους, χρησιμοποιώντας κάθε – νόμιμο ή παράνομο – μέσο. Οι δράστες λοιπόν, με την πράξη τους επιθυμούν να στείλουν ένα απειλητικό μήνυμα προς την προστατευόμενη από τον νόμο κοινωνική ομάδα. Το παράδειγμα της κακοποιημένης γυναίκας που αναφέρεται παραπάνω όμως, φανερώνει πως *δεν αποκλείεται το έγκλημα μίσους να αποτελεί μια συνηθισμένη κατάσταση που εντάσσεται κανονικά στην καθημερινότητα* του θύτη και του θύματος, χωρίς ο πρώτος να επιθυμεί να στείλει κάποιο μήνυμα σε ευρύτερο αριθμό προσώπων (εδώ: σε όλες τις γυναίκες).

Είναι λάθος να θεωρήσει κανείς πως τα εγκλήματα μίσους μεροληπτούν υπέρ των λεγόμενων «μειονοτικών»²³ ομάδων, σε βάρος του κανόνα «άρειος, ετεροφυλόφιλος, χριστιανός, αστός άντρας». Είναι σαφές πως οποιαδήποτε τελεί έγκλημα με ρατσιστικό, σεξιστικό, ομοφοβικό, τρανσοφοβικό κλπ. κίνητρο, ασχέτως της ιδιότητάς της ως μέλος κάποιας «μειονοτικής» ομάδας, τιμωρείται. Οι «μειονότητες» μπορούν να είναι δράστες εγκλημάτων μίσους. Ένα ενδιαφέρον παράδειγμα είναι οι πρόσφατες δημοσιεύσεις στον τύπο, για τη συμμετοχή δεύτερης γενιάς μεταναστών (κυρίως Αλβανών) στις ρατσιστικές επιθέσεις της Χρυσής Αυγής κατά των «νεοφερμένων» μαύρων στην Ελλάδα.

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά, και ιδιαίτερα η εσφαλμένη περί δικαίου αίσθηση των δραστών, που τους οδηγεί στην «αυτοδικία», σε συνδυασμό με τον εξαιρετικά βάνανσο

²³ Φυσικά, αν συνυπολογίσουμε όλες αυτές τις «μειονοτικές» ομάδες (μαύρες, Ασιάτες, εβραίους, μουσουλμάνες, ανάπηρους, ομοφυλόφιλους, αμφιφυλόφιλες και ούτω καθεξής) θα δούμε εύκολα πως πρόκειται στην πραγματικότητα για μια ευρύτατη πλειοψηφία.

συνήθως τρόπο που τελούνται τα εγκλήματα μίσους, ενισχύουν την άποψη ότι αυτά θα πρέπει να τιμωρούνται βαρύτερα.

Τα θύματα:

Οι ειδικές περιστάσεις που συντρέχουν στο πρόσωπο του θύματος είναι κρίσιμες για την θεμελίωση της ανάγκης τυποποίησης των εγκλημάτων μίσους ως ξεχωριστή μορφή προσβολών.

Τα θύματα εγκλημάτων μίσους ζουν υπό τον διαρκή φόβο ότι αυτό που τους συνέβη θα ξανασυμβεί. Κι αυτό γιατί ο λόγος που κατέστησαν θύματα δεν μπορεί να θεμελιωθεί ούτε σε κάτι το οποίο θα μπορούσαν να αποφύγουν ή να αλλάξουν με ορισμένα μέτρα πρόληψης, ούτε, και κυρίως, σε μια άτυχη στιγμή που θα συνέτρεχε εναντίον οποιουδήποτε άλλου προσώπου. Στοχοποιήθηκαν λόγω συγκεκριμένων ιδιοτήτων τους, στοιχείων του ίδιου του εαυτού τους - τα οποία ωστόσο μοιράζονται με συγκεκριμένο αριθμό άλλων προσώπων, όπως θα δούμε παρακάτω - τα οποία δεν μπορούν να αλλάξουν²⁴. Μ' αυτήν την έννοια τα αποτελέσματα των εγκλημάτων μίσους εκτείνονται χρονικά πολύ περισσότερο απ' όσο τα κοινά εγκλήματα.

Παρά την παραπάνω παρατήρηση, είναι συχνότατο το φαινόμενο τα θύματα εγκλημάτων μίσους να «πειθονται» από τη ρητορική μίσους των δικτών τους, και να πιστεύουν *ότι αυτά τα ίδια φταίνε για ό,τι τους συνέβη* (το «τα ήθελες και τα έπαθες» σύνδρομο²⁵). Δεν αποκλείεται ο *στιγματισμός* αυτός του θύματος να φτάνει σε ακραία αποτελέσματα, όπως την προσπάθεια να «αλλάξουν» ώστε να μην στοχοποιηθούν ξανά, ή ακόμη και την αυτοκτονία.

Βασικότατο επιχείρημα υπέρ των εγκλημάτων μίσους αντλείται από την παραδοχή πως υφίσταται ένας έντονος συσχετισμός της πράξης με μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα ή ιδιότητα, που εκτείνεται πολύ πέρα από το θύμα. Έτσι, υποστηρίζεται ότι *μια ολόκληρη ομάδα ατόμων* (συνχνά δε περισσότερες από μία, όπως συμβαίνει με τους μετανάστες, τις ομοφυλόφιλες και τους δειμφυλικούς για τις επιθέσεις της «Χρυσής Αυγής» στην Ελλάδα) *θυματοποιείται με μόνη την τέλεση ενός εγκλήματος μίσους*, και ζει υπό μια διαρκή απειλή

²⁴ Στις κατηγορίες διακρίσεων λόγω θρησκείας, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου και έμφυλης έκφρασης θα μπορούσε ακόμη να υποστηριχθεί πως τα θύματα *ούτε και θέλουν να τα αλλάξουν*.

²⁵ Το επιχείρημα αυτό χρησιμοποιείται κατά κόρον και ως υπερασπιστική γραμμή βιαστών - αλλά και συντηρητικών κομματιών την κοινωνίας - για τα «προκλητικά» ενδύματα ή συμπεριφορές των θυμάτων τους.

(χωρίς να μας ενδιαφέρει αν η απειλή αυτή είναι πραγματική ή φερόμενη, αρκεί να στηρίζεται σε λογικές διεργασίες).

Εξάλλου, υπάρχει μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα άποψη, που προέρχεται από τον χώρο της Εγκληματολογίας στη Βρετανία²⁶, και αφορά κυρίως σε άτομα με ειδικές (διανοητικές ή κινητικές) ικανότητες και αστέγους²⁷ - αλλά μπορεί να επεκταθεί και σε άλλες παρόμοιες καταστάσεις. Η άποψη αυτή υποστηρίζει πως συχνά, αλλά όχι πάντα, η νοούμενη από τον δράστη ως ευάλωτη θέση του θύματος μπορεί να συγχέεται με αδυναμία του τελευταίου και μ' αυτόν τον τρόπο να αυξάνει τον κίνδυνο κακοποίησης και βίας εναντίον του²⁸. Η λειτουργία που παίζει η φερόμενη ως ευάλωτη θέση (perceived vulnerability) κάποιας στην τέλεση εγκλημάτων μίσους εναντίον της, χρησιμοποιείται ως επιχείρημα για τη διεύρυνση των προστατευόμενων από τον νόμο κατηγοριών, ώστε να περιλαμβάνει και περιθωριοποιημένες ομάδες (πόρνες, άστεγους, αλκοολικούς, ναρκομανείς κλπ.), οι οποίες, λόγω ακριβώς αυτής τους της περιθωριοποίησης, αδυνατούν να εκπροσωπηθούν και να προωθήσουν τα συμφέροντά τους, μέσα από την πολιτική δικτύωση (lobbying), όπως κατά κόρον συμβαίνει με άλλες κοινωνικές ομάδες (οι θρησκευτικές και εθνοτικές «μειονότητες», καθώς και τα ΛΟΑΤ²⁹ άτομα, εκπροσωπούνται από διάφορες οργανώσεις, οι οποίες ασκούν τις απαραίτητες πιέσεις³⁰ προς την νομική κατοχύρωση των δικαιωμάτων των μελών τους), χρησιμοποιώντας ωστόσο επειγόντως μιας τέτοιας πρόσθετης νομικής προστασίας. Η άποψη αυτή στηλιτεύει τους νόμους για τα εγκλήματα μίσους για το ότι, παραλείποντας να συμπεριλάβουν αυτές τις «ευάλωτες» ομάδες στις προστατευτικές τους διατάξεις, δημιουργούν ιεραρχίες στις ταυτότητες, ώστε οι «ανώτερες» να προστατεύονται και οι «κατώτερες» όχι.

²⁶ Neil Chakraborti, *Targeting Vulnerability: A fresh Set of Challenges for Hate Crime Scholarship and Policy?*, 2nd Pan-European When Law and hate Collide Hate Crime Symposia in Gothenburg, September 2011 (βιντεοσκοπημένη διάλεξη διαθέσιμη και στον ιστότοπο: <http://www.youtube.com/watch?v=60ucAPXpZxs>).

²⁷ Τα παραδείγματα αυτά εγκλημάτων μίσους απαντώνται συχνότατα στη Μεγάλη Βρετανία, λόγω της ευρείας εξαθλίωσης μεγάλων κομματιών της κοινωνίας, ως αποτέλεσμα της ολοένα και αυξανόμενης «ψαλίδας» ανάμεσα σε πλούσιες και φτωχές.

²⁸ "Usually, but not always, perceived vulnerability can be conflated with weakness and increases the risk of harassment and violence."

²⁹ Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφιφυλόφιλοι/ Αμφιφυλόφιλες, Τρανς.

³⁰ Καταλυτική ήταν η πολιτική πίεση που άσκησε το ΣΥΔ - Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, για την προσθήκη της ταυτότητας φύλου στο άρθρο 79§3 τελευταίο εδάφιο του ελληνικού ποινικού κώδικα, ως μια ακόμη προστατευόμενη κατηγορία του, κατά την τελευταία τροποποίηση του άρθρου με τον ν.4139/2013.

Οι σκοποί του νομοθέτη:

Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες κάθε κράτους, διεθνούς οργανισμού ή της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαφέρουν σημαντικά ως προς τις προστατευόμενες κατηγορίες, αλλά όχι και τόσο ως προς τους σκοπούς υιοθέτησης τέτοιων ποινικών διατάξεων. Στα πλαίσια ενός παγκοσμιοποιημένου κόσμου και εντός των «συνόρων» των καπιταλιστικών κρατών, η άσκηση πολιτικής σε ορισμένο βαθμό ακολουθεί κοινά μονοπάτια. Ωστόσο, εδώ θα περιοριστούμε στην αναφορά των σκοπών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρότι σε αρκετά σημεία οι σκοποί αυτοί ταυτίζονται με αυτούς των ΗΠΑ ή της Αυστραλίας.

Είναι γνωστός και διακηρυγμένος πολλάκις ο σκοπός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για προώθηση της διαφορετικότητας στα σύγχρονα πολύ-πολιτισμικά περιβάλλοντα. Την τελευταία δεκαετία λοιπόν, εντός της Ε.Ε. διαγνώσθηκε η ανάγκη, τα διάφορα νομοθετήματα ενάντια στις διακρίσεις (που προωθούνται μέσω σειράς Οδηγιών και αποφάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης), να «πάνε» ένα βήμα παραπέρα, σε μια πρακτική εφαρμογή της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων. Διατυπώθηκε έτσι το πολιτικό και νομικό αίτημα της συλλογής και καταγραφής στοιχείων για την τέλεση εγκλημάτων μίσους στην Ευρώπη, και αφετέρου η αξίωση για μια ουσιαστική νομική προστασία των θυμάτων ρατσιστικής, αντι-σημιτικής, ισλαμοφοβικής, σεξιστικής, ομοφοβικής, τρανσοφοβικής κλιβίας³¹.

Κατά δεύτερο λόγο, η πρόσφατη άνοδος των φασιστικών και ακροδεξιών κομμάτων εντός της Ε.Ε. (με ολοένα και μεγαλύτερη συμμετοχή στα Κοινοβούλια των κρατών-μελών) οδήγησε σε μια συσπείρωση του λεγόμενου «δημοκρατικού τόξου» εντός της Ένωσης ενάντια στο φασισμό. Το γεγονός ότι ο ακροδεξιός λόγος «γοητεύει» ένα ικανό κομμάτι των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί από τους εκφραστές της καθεστηκίας τάξης ως μια απειλή, που πρέπει πάση θυσία να αφανιστεί.

Άλλωστε, όπως ειπώθηκε και πρωτότερα, ο ρόλος των ομάδων πίεσης για την προώθηση της έννοιας του εγκλήματος μίσους στα ποινικά συστήματα της Ευρώπης δεν ήταν ασήμαντος. Η Ένωση, ανταποκρινόμενη στο κοινωνικό αίτημα για ποινικοποίηση των εγκλημάτων μίσους, προσπάθησε να δώσει το στίγμα ότι τέτοιου είδους πράξεις δεν μπορούν να γίνουν ανεκτές εντός των συνόρων της.

³¹ Βλ. και παραπάνω στις «Εισαγωγικές Παρατηρήσεις», υποσημείωση 5, καθώς και την στο ίδιο κεφάλαιο αναφερόμενη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Ε. ΑΠΟΔΟΜΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΜΙΣΟΥΣ

Η ολοένα και εντονότερη συζήτηση για τα εγκλήματα μίσους, έχει φέρει στην επιφάνεια πολλές και εντελώς ετερόκλητες μεταξύ τους «φωνές» αντιρρήσεων. Αυτές μπορεί να προέρχονται από τις ίδιες τις οργανώσεις που καλούνται να εφαρμόσουν και να προωθήσουν τέτοια νομοθετήματα - τα οποία θέτουν κατά βάση ζητήματα προβληματικής ή και καθόλου εφαρμογής τους - , από νομικούς που διατυπώνουν ανησυχίες ως προς το τι ποινικοποιείται τελικά σε ένα έγκλημα μίσους και αν αυτό προσκρούει σε συνταγματικά δικαιώματα, καθώς και από τις ενδιαφερόμενες κοινωνικές ομάδες - ως προς το αν και σε ποια έκταση οι ίδιες επιθυμούν αυτή την ποινικοποίηση. Δυστυχώς, δεν είναι δυνατόν να αναφερθούν και να συζητηθούν εδώ όλες αυτές οι απόψεις, παρά μόνον επιλεκτικά.

Ζητήματα που ανακύπτουν από την εφαρμογή των νόμων ενάντια στα εγκλήματα μίσους - το παράδειγμα της Μ. Βρετανίας:

Η Βρετανία έχει αναπτύξει σε μεγάλο βαθμό πολιτικές αντιμετώπισης των εγκλημάτων μίσους, μέσα από τη δημιουργία, μεταξύ άλλων, *τμημάτων καταγραφής* τέτοιων βίαιων περιστατικών εντός του αστυνομικού σώματος, αλλά και μέσα από την *έκδοση ειδικών χειριδίων που διανέμονται από τους αστυνομικούς σε πιθανά θύματα* εγκλημάτων μίσους, με συμβουλές για την αυτοπροστασία και την ασφάλειά τους - χαρακτηριστικό είναι το «πρόγραμμα Αθηνά» (project Athena)³² που εφαρμόστηκε στη Scotland Yard του Λονδίνου. Η δράση αυτή των κρατικών οργάνων, που αποτελεί δείγμα γραφής για την μελλοντική εφαρμογή αντίστοιχων νομοθετημάτων και σε άλλες χώρες, αν και με μια πρώτη ματιά φαίνεται θετική, εγείρει σοβαρότατες αντιρρήσεις.

Μια ερμηνεύτρια των νομοθετημάτων για τα εγκλήματα μίσους δεν πρέπει ποτέ να ξεχνά πως συνήθως *τα θύματα* τέτοιων εγκλημάτων - οι μετανάστες, οι ομοφυλόφιλες, οι τρανς κλπ. -, *κάθε άλλο παρά εμπιστοσύνη έχουν στα αστυνομικά όργανα*. Το λεγόμενο φαινόμενο του "ethnic-profiling" (δυσμενής και συχνά βίαιη διακριτική μεταχείριση κατά ορισμένης κοινωνικής ομάδας από πλευράς των αστυνομικών οργάνων) - που φυσικά στις περισσότερες περιπτώσεις συνιστά και έγκλημα μίσους - για πολλά από τα θύματα αυτά

³² Για περισσότερες πληροφορίες για το πρόγραμμα αυτό, καθώς και για μια αντίθετη της εδώ υποστηριζόμενης άποψης, βλ. Kelly B.Shaw, Joseph Kibitlewski, *Hate, Hate Groups and Hate Crimes: Fighting Xenophobia in the European Union*, European Community Studies Association, Μάιος-Ιούνιος 2001, σελ.11-13

αποτελεί καθημερινότητα³³. Επομένως, είναι σαφές ότι ο *δικαιολογημένος φόβος* τους απέναντι στους εκφραστές της δημόσιας τάξης, θα τα αποτρέψει από το να καταγγείλουν το έγκλημα που τελέστηκε σε βάρος τους³⁴. Επιπροσθέτως, και ειδικά για τις ΛΟΑΤ ομάδες, έρευνες³⁵ δείχνουν πως τα θύματα, ασχέτως του αν αντιλαμβάνονται σε μια πρώτη φάση ότι αυτό που υφίστανται είναι εγκληματική πράξη ή όχι, μπαίνουν στη διαδικασία να «κανονικοποιούν» (“normalising”) τη βία που δέχονται, προκειμένου «να πάνε παρακάτω με τη ζωή τους». Το ζήτημα της καταγραφής, αν και μεγάλης ουσιαστικής σημασίας, διότι είναι ο μόνος τρόπος διατήρησης μιας συλλογικής μνήμης για τα εγκλήματα αυτά, μένει άλυτο (ακόμη και στη Μ. Βρετανία), εξαιτίας της έλλειψης κατανόησης της έννοιας «έγκλημα μίσους» τόσο από τα θύματα όσο και από τα όργανα που συλλέγουν τα στοιχεία. Έτσι, υπάρχει παγκοσμίως μια τεράστια απόκλιση των στατιστικών στοιχείων από τα πραγματικά βίαια περιστατικά, με τα δεύτερα να προηγούνται κατά πολύ³⁶.

Στην πράξη έχει επίσης διαφανεί ότι η αστυνομία λαμβάνει ως δεδομένη την υπόθεση ότι τα εγκλήματα μίσους συνιστούν βία που ασκείται από ξένους προς στο θύμα, αποτυγχάνοντας έτσι να λάβει σοβαρά τα όλο και αυξανόμενα στατιστικά στοιχεία που κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου ως προς το ότι δράστες μπορούν εξίσου να είναι μέλη της οικογένειας του θύματος, γειτόνισσες ή συναδέλφισσές του.

³³ Τα παραδείγματα είναι πολλά στην Ελλάδα. Οι πρόσφατοι βάρβαροι ξυλοδαρμοί μεταναστών από τα αστυνομικά μας όργανα που κάνουν τον γύρο του κόσμου και οι παράνομες κι αναίτιες προσαγωγές τρανς ατόμων (καθώς και η ανήκουστη παρακράτηση μιας από τις δικηγόρους τους σε κελί μαζί με την εντολέα της!) στη Θεσσαλονίκη τον Μάιο και Ιούνιο του 2013, δεν είναι παρά η κορυφή του παγόβουνου.

³⁴ Το επιχείρημα αυτό θα μπορούσε να αποκρουστεί εν μέρει με τον ισχυρισμό ότι η Μ. Βρετανία φρόντισε να εντάξει στα αντίστοιχα τμήματα της αστυνομίας «συνεργαζόμενα» μέλη των ενδιαφερόμενων κοινοτήτων, δημιουργώντας έναν διαυλο επικοινωνίας με τις «μειονότητες», βλ. Kelly B.Shaw, Joseph Kibitlewski, *Hate, Hate Groups and Hate Crimes: Fighting Xenophobia in the European Union*, ό.π. και Rebecca J.Dittman, *Policing hate crime. From victim to challenger: a transgendered perspective*, *Probation Journal*, Vol. 50(3), σελ.282-288, όπου περιγράφεται η εμπειρία μιας τρανς γυναίκας - πρώην θύματος εγκλήματος μίσους, η οποία διετέλεσε σύμβουλος του αστυνομικού τμήματος του Merseyside και δηλώνει στην κατακλείδα του άρθρου της ότι: «Φυσικά μόνο ο χρόνος θα πει αν αυτή η σχέση φέρει μέσα της καρπούς για μια μείωση στα επίπεδα των εγκλημάτων, αλλά παραμένω αισιόδοξη ως προς αυτό».

³⁵ Kath Browne, Leela Bakshi, Jason Lim, *It's Something You Just Have To Ignore: Understanding and Addressing Contemporary Lesbian, Gay, Bisexual and Trans Safety Beyond Hate Crime Paradigms*, Cambridge University Press, 2011

³⁶ Χαρακτηριστικά, στην Ισπανία καταγράφηκαν το 2009 μόλις 23 εγκλήματα μίσους, ενώ το Δίκτυο Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών στην Ελλάδα κατέγραψε μόλις 1(!) θύμα ομοφοβικής βίας το περασμένο έτος και κανένα (!) θύμα τρανσοφοβικής βίας.

Τέλος, το σημαντικότερο επιχείρημα ενάντια σε αυτού του είδους την αντιμετώπιση των εγκλημάτων μίσους είναι πως, οι «συμβουλές ασφαλείας» που απευθύνονται στα πιθανά θύματα³⁷, στην ουσία αναπαράγουν την υπόθεση ότι μπορεί κανείς να επιλέξει να καταστεί ή να μην καταστεί θύμα ρατσιστικής ή άλλου τύπου επίθεσης, κάτι που όμως όπως ειπώθηκε δεν ισχύει. Το θύμα καλείται να αναλάβει την ευθύνη μιας πράξης που δεν έκανε, ωσάν να φταίει εκείνο γι' αυτό που του συνέβη, και να λαμβάνει πάντοτε υπερβολικές προφυλάξεις (οι οποίες μπορεί και να αντίκεινται στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του ή στην ελεύθερη κυκλοφορία, όταν του ζητείται για παράδειγμα να αποφεύγει συγκεκριμένα μέρη), με αποτέλεσμα και πάλι να ζει υπό μια διαρκή απειλή.

Τιμώρηση του «κακού χαρακτήρα»;

Στο άρθρο της *Why Liberals Should Hate Hate Crime Legislation*, η Heidi Hurd³⁸ διατυπώνει την άποψη ότι το έγκλημα μίσους αποτελεί στην ουσία μια τιμώρηση του «κακού χαρακτήρα» (bad character), δηλαδή στοιχείων του χαρακτήρα, τα οποία δεν μπορεί να αλλάξει κανείς, ούτε και να ελέγξει, ώστε να του αποδίδεται και ποινική ευθύνη γι' αυτά. Υποστηρίζει λοιπόν εκείνη, πως η επιλογή αυτή αποτελεί κάτι έξω από οτιδήποτε γνωρίζει ένα ποινικό δίκαιο με φιλελεύθερο προσανατολισμό. Ως απάντηση στους ισχυρισμούς της H.Hurd, ο Mohamad Al-Hakim στο άρθρο του *Making Room for Hate Crime Legislation in Liberal Societies*³⁹, υποστηρίζει ότι υπάρχει μια ποιοτική διαφορά ανάμεσα στο να αξιώνουμε κάποιος να φέρει ευθύνη για στοιχεία του χαρακτήρα του, και στο να θεωρούμε ότι φέρει ευθύνη για πράξεις που πηγάζουν από τα στοιχεία του χαρακτήρα του. Το έγκλημα μίσους ανήκει σε αυτή την τελευταία κατηγορία, και άρα είναι θεμιτό.

³⁷ Το επιχείρημα αυτό αντλείται από την κριτική που ασκεί η Leslie J.Moran στο άρθρο της, κατά του φυλλαδίου που διένειμε η αστυνομία του Lancashire σε γκέι και λεσβίες, το οποίο τις παρότρυνε να «...προσέχουν στο δρόμο, να μην γίνονται στόχος». Leslie J.Moran, *Affairs of the Heart: Hate Crime and the Politice of Crime Control*, Law and Critique, τεύχος 12, 2001, σελ.337 επ.. Στη σελ.337 αναφέρεται επίσης ότι: «Για τις γυναίκες και τους μη ετεροφυλόφιλους, οι οποίοι εδώ και χρόνια στερήθηκαν την κρατική πρόνοια για ασφάλεια και προστασία, η άνοδος των ιδιωτικών και ατομικών στρατηγικών ασφαλείας, δεν αποτελεί μια νέα εξέλιξη στα πλαίσια των πολιτικών για τον έλεγχο του εγκλήματος, και άρα της κοινωνικής τους ένταξης, αλλά ένα επί χρόνια διαμορφωμένο χαρακτηριστικό του κοινωνικού τους αποκλεισμού.» Εννοείται εδώ ότι τα κοινωνικά αυτά κομμάτια έχουν, λόγω του χρόνιου αποκλεισμού τους από την κρατική προστασία, εκπαιδευτεί στο να αυτοπροστατεύονται, και άρα η δράση της αστυνομίας με τις εν λόγω οδηγίες είναι απλά μια υπενθύμιση της περιθωριοποίησής τους, και δεν τους προσφέρει απολύτως τίποτα.

³⁸ Heidi M. Hurd, *Why Liberals Should Hate "Hate Crime Legislation"*, Law and Philosophy, τεύχος 20, 2001, σελ.215 - 232.

³⁹ Mohamad Al-Hakim, *Making Room for Hate Crime Legislation in Liberal Societies*, Criminal Law and Philosophy, τεύχος 4, 2010, σελ.341 - 358.

Επίλογος

Τα εγκλήματα μίσους και η τυποποίησή τους στα ποινικά συστήματα των δυτικών κρατών κατέστησαν μια αναγκαιότητα, όπως εξηγείται παραπάνω. Πέρα όμως από το συμπέρασμα αυτό, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι αποτελούν ένα *γέννημα - θρέμμα των σύγχρονων, πολυπολιτισμικών, φιλελεύθερων, καπιταλιστικών κοινωνιών*. Φυσικά δεν υπονοείται με αυτό ότι ως πραγματικές καταστάσεις εμφανίστηκαν με την ανάδυση του καπιταλισμού, αλλά ότι η συγκεκριμένη ορολογία, η έννοια του Άλλου ως ξένου σώματος, η μονοδιάστατη ανάλυση των ταυτοτήτων ενός υποκειμένου, μέσω της νομικής του ένταξης στη μία ή την άλλη κατηγορία - και η μέσω αυτής κραυγαλέα παράβλεψη ότι σε ένα άτομο συντρέχουν πάντοτε και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους πολλές και διαφορετικές ταυτότητες (intersectionality of identities) -, η αξία που δίνεται σε ορισμένες μόνο ταυτότητες, καθώς και οι επιφανειακές απαντήσεις στη ρατσιστική, πατριαρχική, σεξιστική, ομοφοβική και τρανσφοβική βία, είναι χαρακτηριστικά των καιρών μας. Άλλωστε, - κι αυτό ισχύει για τη γενικότερη πολιτική που ασκεί η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι Η.Π.Α. στα ζητήματα αυτά - *η λογική ότι όλες οι μορφές διακρίσεων επιδέχονται μια κοινή λύση* φανερώνει έλλειψη σπουδής, αν όχι πλήρη αδιαφορία, πάνω στα ουσιαστικά προβλήματα που αναδύονται μέσα από τις εκάστοτε κοινωνικές συγκρούσεις. Κι αυτό γιατί βασικό μέλημα των φορέων της πολιτικής εξουσίας είναι, στην πραγματικότητα, η καταστολή, εν τη γενέσει τους, αυτών των συγκρούσεων, ώστε να διατηρηθεί το status quo, και όχι η έμπρακτη σύνταξή τους με τις καταπιεζόμενες κοινωνικές ομάδες. Η «εποπτεία» των εγκλημάτων μίσους λοιπόν είναι μια ακόμη αναδυόμενη μορφή κυριαρχίας.

Το υπαρκτό αίτημα για ασφάλεια των ενδιαφερόμενων κοινωνικών ομάδων είναι στην πραγματικότητα ένα αίτημα άσκησης βίας, της βίας που ενυπάρχει σε κάθε νόμο - και δη στον ποινικό - χάριν της υπεράσπισής τους. Ωστόσο, τμήμα της φεμινιστικής και ΛΟΑΤ θεωρίας θέτει επί τάπητος ορισμένους κρίσιμους προβληματισμούς επ' αυτού του αιτήματος, δύο από τους οποίους - όπως τους αντιλήφθηκε και συμμερίστηκε η γράφουσα - θα αποτελέσουν και την κατακλείδα της εργασίας αυτής:

α. *Το να καταφεύγουμε στη βία του νόμου, ως μια μορφή αντίστασης, αποτελεί την ίδια στιγμή υποταγή μας σε αυτόν, στους συμβιβασμούς, τα όρια, τους διαχωρισμούς, και κυρίως, τα νοήματα που επιβάλλει.*

β. *Υπάρχει μια μεγάλη αντίφαση στο να ζητούν μετανάστες, λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, τρανς και γυναίκες την ποινικοποίηση του μίσους. Κι αυτό γιατί υπήρξαν - και εξακολουθούν να είναι σε πολλές περιπτώσεις - τα κατεξοχήν αντικείμενα της βίας του νόμου, ώστε να μπορούν να υποστηρίξουν, με γνώση λόγου, πως το διακώβευμα δεν είναι η ποινικοποίηση, μα μια πορεία προς την απελευθέρωσή μας από τον νόμο και τις καταπιέσεις που γεννά...⁴⁰*

⁴⁰ Leslie J.Moran, *Affairs of the Heart: Hate Crime and the Politice of Crime Control, Law and Critique*, τεύχος 12, 2001, σελ.331-344, όπου και περισσότερες παραπομπές.

Βιβλιογραφία

Βιβλία - Άρθρα

Βούλγαρης Γ., Τα εγκλήματα μίσους, Ποιν Δικ 2010, σελ. 711-715

Al-Hakim Mohamad, *Making Room for Hate Crime Legislation in Liberal Societies*, Criminal Law and Philosophy, τεύχος 4, 2010, σελ.341 – 358

Browne Kath, Bakshi Leela, Lim Jason, *It's Something You Just Have To Ignore: Understanding and Addressing Contemporary Lesbian, Gay, Bisexual and Trans Safety Beyond Hate Crime Paradigms*, Cambridge University Press, 2011

Butler Judith, *Gender Trouble: Feminism and the Supervision of Identity*, 1990

Dittman Rebecca J., *Policing hate crime. From victim to challenger: a transgendered perspective*, Probation Journal, Vol. 50(3), σελ.282-288

Federici Silvia, *Ο Κάλιμπαν και η μάγισσα: Γυναίκες, Σώμα και Πρωταρχική Συσσώρευση*, Εκδόσεις των Ξένων, Ιούνιος 2011

Glet Alke, *The German Hate Crime Concept: an account of the classification and registration of bias-motivated offences and the implementation of the hate crime model into Germany's law enforcement system*, Internet Journal of Criminology, 2009

Hurd Heidi M., *Why Liberals Should Hate "Hate Crime Legislation"*, Law and Philosophy, τεύχος 20, 2001, σελ.215 – 232.

Lady Stardust, *Γυναίκες στην Πυρά: το κνήγι μαγισσών στην Ευρώπη, οι περιφράξεις και η ανάδωση του καπιταλισμού*, Μωβ καφενείο, Νοέμβριος 2010 (διαθέσιμο και στον ιστότοπο: http://mwvkafeneio.squat.gr/files/2012/12/Lady_Stardust_MwbKafe_Gunaikes_sthn_pura_2010-11_BO.pdf)

Mason Gail, *Not our Kind of Hate Crime*, Law and Critique, τεύχος 12, 2001, σελ.253-278

McClintock Michael, *Everyday Fears, A Survey of Violent Hate Crimes in Europe and North America, A Human Rights First Report*, 2005

Moran Leslie J., *Affairs of the Heart: Hate Crime and the Politice of Crime Control*, Law and Critique, τεύχος 12, 2001, σελ.337 επ.

Shaw Kelly B., Kibitlewski Joseph, *Hate, Hate Groups and Hate Crimes: Fighting Xenophobia in the European Union*, European Community Studies Association, Μάιος-Ιούνιος 2001

Νομοθεσία

N. 3719/2008

N. 4139/2013

Οδηγία 43/2000

Οδηγία 78/2000

Οδηγία 29/2012/ΕΕ

Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου 913/2008

Νομολογία ΕΔΔΑ

Case of *Nachova and Others v. Bulgaria*, Judgment of the European Court of Human Rights (Grand Chamber), 6 July 2005, παράγραφοι 160-168, ιστότοπος: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69630>

Case of *Secic v. Croatia*, Judgment of the European Court of Human Rights, (Chamber Judgment), (Final) 31 August 2007, παράγραφος 66 ιστότοπος: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80711>

Διάφορα

Ψήφισμα 2543/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου

Chakraborti Neil, *Targeting Vulnerability: A fresh Set of Challenges for Hate Crime Scholarship and Policy?*, 2nd Pan-European When Law and hate Collide Hate Crime Symposia in Gothenburg, September 2011 (βιντεοσκοπημένη διάλεξη διαθέσιμη και στον ιστότοπο: <http://www.youtube.com/watch?v=60ucAPXpZxs>)

ILGA - International Lesbian Gay Bisexual Trans and Intersex Association, *State-sponsored Homophobia*, 8^η έκδοση, Μάιος 2013, στον ιστότοπο: http://old.ilga.org/Statehomophobia/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2013.pdf.

OSCE - Organisation for Security and Cooperation in Europe, OSCE-ODIHR, *Hate Crime Laws, A Practical Guide*, 2009

Anti-Defamation League, *Hate Crime Laws*, 2012

Human Rights Watch, *The State Response to "Hate Crimes" in Germany, A Human Rights Watch Briefing Paper*, 9 Δεκεμβρίου 2011

Κοινή δημόσια δήλωση ελληνικών ΛΟΑΤ οργανώσεων, στον ιστότοπο του ΣΥΔ: <http://www.transgender-association.gr/>